

Реформа эрчимнээх хардыта

Учуутал күнэ хас бирдин кини, дыз-кэргэн, норуот бүтүүнүн бырааһыныыга. Общество учууталга үүнэр көлүөнэни, дойдун эрэли, инники кээкили интэргэ итэбэли биэрэр.

Билиги оройуонмут учууталларга оскуола реформатын көрдөбүллэрин толорууга хайдах үлэтиилэр-хамсыылар? Ол туһунан бүтүн аабааччыларга кэспир М. А. НИКИФОРОВ, оройуоннаагы үөрэх салаатын сэбиэдиссэйи э. т.:

—Оскуолаларга үөрэнээччилэр билиилэрин бэрэбэркэллэр сыалтан тематической учууттааһынар, административнай контрольной бэрэбэркэлэр ытыгылаллар. Учкомнар, комсомольская тэрилтэлэринэн уонна дружиналар советтарынан билиини общественнай көрүүлэр, олоор бэйэлэрин сайыымыларын күннэргэ былааннааллар. Ити үөрэнээччилэр ологу кытта сибээстэрин күүһүрдэр.

Реформа бир көрдөбүлү — үөрэх практической хайскаланыыта. Оскуолаларга үөрэнээччилэр производственной биригээдэлэрэ тэриллэн оҕорумтуолаах үлэни дьарыктаналлар. Кабинеттарынан производственной үөрэхтээһингэ бары оскуолалар киирдилэр. Идэ-дэ туһаайан үөрэтин тэриллэнэ. Маньаха учууталлар Кытаанахтан С. С. Дьячковай, Дирингэн

С. Е. Федосеев ситини-лэрин билиитинит.

Учууталлар үөрэтин саа-на ыымаларын утум-наахтык баһылыылар, үөрэтингэ техникескэй средстволары киэниик ту-һаналлар. Уруоктар науч-най-методическэй таһы-нара үрдүүр. Чурапчы аҕыс кылаастаах оскуола-тын учуутала Т. С. Ен-рафова уруоктара хаһан баҕарар аһаас көрдөрүү-лээхтэринэн биллэрилин-нилэр. Учууталлар үөр-энээччилэргэ хойутун спе-циалист буолалларынгар наадалаах билиилэри, дьоруурдары интэрэллэр. Ол курдук, Диринг орто оскуолатыгар биолог Л. Н. Сорокина, старший учуу-тал Е. И. Макарова био-логияны уонна химияны тыа хаһаайыстыбатын кытта сибээстээн, дири-ктээн үөрэтэллэр.

Билигин — наука, техни-ка мукутуурдук сайды-быт кэмэ. Оскуолаларга

«Информатика уонна аа-бар-суоттуур техника тө-рүттэрэ» дьон саага пред-мет киирдэ. Улааэ инти-гэ саага программанын үө-рэтин олохтоһо. Эссе бир саага предмет-«дыз-кэргэн этиката уон-на психологията» үө-рэттиллэр. Идэни таһы-курса киллэриллэ.

Алта састаахтары үө-рэтин бийыл Чурапчы орто оскуолатыгар саа-ланна. Эһиол интеник кылаастар Хайахыска, Чакырга, Одьулуунна, оройуон кинигэр эһи аһыллыахтара.

Реформа көрдөбүллэрин олоххо киллэрингэ под-коллективтар бары күү-сэрин уураалар.

Учууталлары быраа-һыныытынан эбэрдэтээч-туран, үүнэр көлүөнэни интеник айымнылаах үлэни, ситинилэри бара-рабыт.

Татьяна Гаври-льева Никифорова Одьулуун орто ос-куолатыгар география учууталынан үлэтиир. Уйа чэппэрин уста-тыгар үүнэр көлүөнэ-ни интэ, үөрэттэ.

Опыттаах учуутал үөрэтэр ыымата сыл ахсын тупсан, байан иһэр. Улэтин хаачыс-тыбата УРАУУҥ Үө-рэнээччилэр билиилэ-рэ дириктээн көрө-бүт. Татьяна Гаври-льева ыытар уруок-тара аһыттаран ура-тылаах. Көрдөрөн үө-рэтэр матырыйалла-ры интеник туһанар, ол олоһу мэлдьи интеникиттэр, ум-сууттар. Ыларыттар олоһу кытта учуу-тал быыс булан, бир-дирдэ дьарыктанар, кинилэр толкуйдуур дьоруурдарын сайы-нарарга дьулуһар. Та-тьяна Гаврильева аттестацияны сити-һилээхтик баран старший учуутал аа-тын ылла.

Учуутал география-ны үөрэтэр эссе бир уратытынан предме-тин ологу кытта ык-са сибээстээһинэ буо-лар. География каби-нетын төрийэн үлэлэ-тэр, онто оройуонна

Старшай учуутал

бир бастың үлэлээ-бинэн биллэр.

Т. Г. Никифорова политическэй билии-тин, педагогическэй мастерствотын күннэ-тэ үрдэтиир. Педа-гогическэй аарыылар-га бэйэтин улэтин опытыттан дахылаат-тары оҕорор. «Геогра-фия уруоктар үө-рэнээччилэр тус бэйэ-тин үлэлээһиннэрэ», «Кар-талары кытта хайдах үлэтиэххэ», «Чурапчы оройуонун физичес-кэй-географическэй ха-рактеристиката», о. д. а. темаларга рефе-раттары суруйбута.

Опыттаах учуутал саалататынан үрдүкү кылаастар үөрэнээч-чилэрэ куучча айан-кыттары үлэлэрин үөрэтэллэр. Татьяна Гаврильева эдэр учууталлардын үлэ-тин опытыттан сиздэ-рэйдик үлэлэтэр, аһа-дас уруоктары биэрэр.

Татьяна Гавриль-ева мэлдьи общест-веннай үлэлэргэ ак-тивнайдык кыттар. Уон сыл устатыгар

профком председате-лигэ үлэлээн, учуу-таллар бары ыһал-баларын кыһалда-оностон албахтын сүүрдэ-киттэ. Бир илээхтэрин олоор, үлэтир усулуобуйа-ларын тупсарыыга үтүс сыратын-хара-тын биэрдэ. Ону та-һынан кини геогра-фия учууталларын методическэй түмсүү-лэрин салайар. Вестын опыты, ситини-лэри дьаныардаахтык үөрэтэр, тараттар.

Оскуолага үйэ чэппэ-рээ үлэлээбитин ту-хары Татьяна Гаври-льева кылаас сала-йааччытын быһыыты-нан үтүс өрүттээх үлэлэри ытта. Ыча-ты интеник боппурос-тарыгар төрөһүттэр-гэ тилигин быспакка босиодалары, лекция-лары оҕорор. Кини-лэр ытыктыбыллары-ны туһаныан туһа-нар.

Татьяна Гавриль-ева курдук тэрэһин-нээхтик, айымныы-лаахтык үлэтиир учууталлар ахсаанна-ра элбиги турдун!

В. АФАНАСЬЕВ, Саха сириндэги пе-дагогическэй общест-тво председателэ.

ДЬОН-СЭРГЭ КИИТЭ

Александра Сергеевна Москва өрүскэ турар кырдыаас, индустриаль-най Коломна куоракка төрөөбүтэ. Аҕаа бөтөхү оҕорор завод маастара Сергей Петрович Маркин, Аҕа дойдун саринин кыт-тылааба, Кыһыл Сулус орден кавалера фронна ылбыт бааһыттан эрдэ ылдыан албута. Ийэтэ Полина Павловна заводка үлэлээн түөрт оҕотун интеник, үөрэттөрбүтэ.

Александра Марковна 1980 сыллаахха Коломна-таагы пединституту сити-һилээхтик бүтүрбүтэ. Саха сирингэр үлэни ба-рыан бадалаахтар кон-курстарыгар 7 бастыңнар ортолоругар халсыбыта. Оҕон билиги оройуонму-тутар физик учууталынан үлэтир буолбута. Алек-сандра Сергеевна Чурап-чы 1 №-дээх аҕыс кы-лаастаах оскуолатыгар ананар.

Оскуола үлээ түмсүү-лээх педагогическэй ыраактан кэлбит эдэр куучча кыһылы үөр-кө-тө көрсүбүтэ. Бир да са-халы тылы билбэт учуу-тал маннай утаа үлэти-тэр ыраактаттар көрсүбү-тэ. Онуоха аҕа бир илэ-лээхтэр Е. Г. Слепцова, А. И. Санникова, А. Е. Керемасова уонна завуч А. А. Ворисова субо-ама, күүс-көмө буолбуттара. Соҕору кэминэн сайаас кыыс Александр Марки-на олохтоох ыччаты кыт-та бодоруһар, доҕордоһор.

Кини бирдэ Саага дьыллаагы быраһылы-ныыка Тихэй океаннаа-гы флоска сулууспалаан субу кэлбит, буһулатыл да уста илик Дмитрий Яковлевы көрсүбүтэ. Ку-һунүгөр, Учуутал күнү-гөр, Александр уонна Дмитрий ыал буолбуттара.

Билигин Александра Сергеевна Чурапчы орто оскуолатыгар үлэтир, оройуон бир бастың фи-зигэ, ону аттестацияны икки төгүл хайдаллаах аһыта да туоһулуур.

Александра Сергеевна ү-лэнээччилэрин көмөлөрү-нэн икки физика каби-

неттары тэрийдэ.

Кини физиктар методи-ческой холбохунтарын солбуллубат сайаааччы-та, эдэрдэр наставниктара. Икки физическэй куру-һуонтары салайар. Оҕон бирдэригэр үрдүк үөрэх-тылааба, Кыһыл Сулус орден кавалера фронна ылбыт бааһыттан эрдэ ылдыан албута. Ийэтэ Полина Павловна заводка үлэлээн түөрт оҕотун интеник, үөрэттөрбүтэ.

Александра Марковна 1980 сыллаахха Коломна-таагы пединституту сити-һилээхтик бүтүрбүтэ. Саха сирингэр үлэни ба-рыан бадалаахтар кон-курстарыгар 7 бастыңнар ортолоругар халсыбыта. Оҕон билиги оройуонму-тутар физик учууталынан үлэтир буолбута. Алек-сандра Сергеевна Чурап-чы 1 №-дээх аҕыс кы-лаастаах оскуолатыгар ананар.

Оскуола үлээ түмсүү-лээх педагогическэй ыраактан кэлбит эдэр куучча кыһылы үөр-кө-тө көрсүбүтэ. Бир да са-халы тылы билбэт учуу-тал маннай утаа үлэти-тэр ыраактаттар көрсүбү-тэ. Онуоха аҕа бир илэ-лээхтэр Е. Г. Слепцова, А. И. Санникова, А. Е. Керемасова уонна завуч А. А. Ворисова субо-ама, күүс-көмө буолбуттара. Соҕору кэминэн сайаас кыыс Александр Марки-на олохтоох ыччаты кыт-та бодоруһар, доҕордоһор.

Кини бирдэ Саага дьыллаагы быраһылы-ныыка Тихэй океаннаа-гы флоска сулууспалаан субу кэлбит, буһулатыл да уста илик Дмитрий Яковлевы көрсүбүтэ. Ку-һунүгөр, Учуутал күнү-гөр, Александр уонна Дмитрий ыал буолбуттара.

Билигин Александра Сергеевна Чурапчы орто оскуолатыгар үлэтир, оройуон бир бастың фи-зигэ, ону аттестацияны икки төгүл хайдаллаах аһыта да туоһулуур.

Александра Сергеевна ү-лэнээччилэрин көмөлөрү-нэн икки физика каби-

оҕолорутан кэлин даҕа-ны бир эмэ киһи үлээ сирлиилбитэ иһиллибэт. Онуоха учууталларын кытта коллективнай үлэ-үөрүүтүн аан бастаан билбит сылаара суоку киһи хаалларбыттара чакчы.

Лааһыр киһини көрөх-сөтөр үтүкэн үгэстэр-дээх. Манна урукку сылларга энкилэ суох үлэлээбит оҕолору, бас-тың охсөөччулары, му-һунааччылары аҕа би-лэллэр, умнубаттар. Су-рахтээх-бөлөстөөх, дьу-луурдаах киһинэн кинэн туттар үгэс билигин да салданар. Ол да киһи лааһыр интэр даҕаны, производственной даҕа-ны үлэтин түмүктэрэ сыл ахсын үрдүк буо-лаллар. Быйыл «кустук-тар» 110 тонна оту, 100 тонна дулҕаны уонна 10 тонна былабы соҕо-туопкалаастылар.

Кэниги бисе сылта лааһыра икки трактор бастайааннай үлэтир. Ол интеник илик, бил-чиг күүһүгэр эрэ эра-киллэр буолара. Оно даҕаны Дмитрий Арка-дьевич үлэни ово кыа-рын интеник тэрийэрэ. Хата ол оннугар үлэ

(Вүтүүтүн 4-с стр. көр).

Снимокка: Д. А. Абра-мов.

У ОПСАЙ орто уонна профессинал дьаһай үөрэхтээһин оскуолатын реформата сагаланыа-дыттан оҕону үлээ үө-рэтин хайдах тэриллээх-тээгин туһунан үгүстүк кэспэтибит. Онуоха бу кэспитлээх дьаһалаа олохторун үтүкэн сыл-ларын анаабыт учуутал-ларбыт ааттара, кини-лэр ыччаты, үүнэр кө-лүөнэ дьону интеник киллэрбит кылаастара

сиргэ көһө сылдьан техни-ка хаалларбыт ходо-һаларын харыйан кол-хозка бэйэлэрин кыах-тарыгар элбөх оту, 58 тоннаны, туттарбыттара. Ити кэмтэн ыла Дми-трий Аркадьевич үлэ-синньалан лааһыра ыч-чаты интеник олус ула-хан суолталаарын дьон-ко-сөргө көрдөрөр, да-каастыыр баҕаттан уоп-тускинан туһанар, сыл-һыанар дьэни таһы ум-

тэрэ, ирдэһэрэ элбэх. Уһун Сыһыы дьэни алааска лааһыр базатын тэриһиригэр хас да сыл ааста. Манна бас-таан 1980 сыл сааһыгар халтаһынынан дьору-сарай тутуллубута. Ол оҕолорго төһөлөөх үө-рүүнү аһалытын на-чалык умнубат. Хас да сыл ходоһаттан хо-дуһаа баалакканын кө-һө сылдьан оттообут дьон онно, кырдыга да

АБРАМОВ ОСКУОЛАТА

элбэхтик ахтыллар.

Билигин үлэ-сынньа-лан лааһырдарын тэри-йини, олохтоһуону ха-на даҕаны бөчүмүһаах-тык быһаарарга дьулу-һаллар. Оттон уонган тахса сыл анараа өттү-гэр балаһыаньа бүтүн-нүну кытта төһөөтөххэ букатын атын этэ. Дой-ду кини уобаластары-гар маньык үлэ сү-һүүдөр туруоруллан эрэ-рин үгүстэр истэллэр эрээри, ону илэ хаба-ныан бэйэ-бэ олохтуур санаа суоҕа.

Оҕону үлээ сыһыа-рыы, үөрэтин государ-ственной суолтатыгар сөптөөх сыанабыл ба-рыллы илик кэнигэр оч-чотооу Алааһ аҕыс кылаастаах оскуолатын үөрэнээччилэр производ-ственной биригээдэлэрин тэрийэр туһунан тыл көтөхтүүтэ. Ити 1972 сыл сааһыгар этэ. Үөрэх дьы-ла түмүктэнэри тур-даҕына, кини бу ба-за санаатын Карл Маркс санаатын соххо предсе-дательигэр В. С. Лытчин-га эппитэ. Василий Сер-геевич ону барка сөтө-рөн оҕолорго ананар, быстах-остох да буоллар, оттуур сир тыһыбыта, биригээдэни тэрийэрэ көмөлөспүтэ. Ол сайын учуутал үрдүкү кылаас-тар оҕолорунуун сиртэн

нан үлэлээтэ.

Оскуолага үөрэх түөрт чыппэрин былаһын ту-хары математика, физи-ка курдук сүрүн пред-меттэргэ элбөх чаастаа-дын таһынан, общест-веннай үлэ саамай тү-бүктэрин, бодууспаа-дын ылынар. Кылаас таһымаагы үлэ, пар-тийнай сорудаа—бары-тыгар кини эрэ сүүрдэ-ринэ-көтөбүтэ сатарар курдук буолааччы. 1974 сылга дьэри оскуола партийнай тэрилтэтин секретарынан үлэлээби-тэ, онтон соххо тэрил-лэн бу кэмтэн ыла сыах-таагы партийнай тэрил-тээ секретары солбу-йааччынан, кэлин секре-тарынан таллалыбыта. Эдэр сааһытан солбул-лубат пропагандист, «Знание» общество чи-лиэстэ. Выхата, Дмитрий Аркадьевич түбүгүн аа-һан сиппэхки. Былы-рым 33 сааһын туолан пенсиялаа туһанар бы-раал бериллэр. Дьэри үлэ саамай үөһүгэр сылдьыбыта.

Бу киһи сааһын туха-ры оҕону кытта үлэттэн сылайар, сибдэр дьэни бислэтин дьон-сөргө сө-рдөн көспөр. Үөрэх дьы-лын түмүктээт, бир сир сыһыана түспөккө, лааһырын үлэтин тэри-йэр түбүккэ түһэр. Оно кини туруорсара, көспө-

дьаалэмниет-уоттан мыт саага санаамыттара. Кэ-лин манна дьыз-уот эл-бээтэ. «Элбээтэ» дьэни эт-тэххэ сулургу. Тутууну дьон олоһор сириттэн ыраах ытыыга лааһыр начальныын үгүс сыра-та барда. Хас бирдини кыра сарай да тутууга кини сүүрбэтүгүнэ-көп-төбүгүнэ жудумсуйбат. Ити курдук Уһун Сы-һыыга бастаагы дьыз-1983 сыллаахха дьэндэ-битэ. Бахсы орто оскуо-латын «Кустук» лааһыра ити кэмтэн ыла быр-бааччы олохтоох, учу-тэи баалаах үлэ-сын-ньааһы лааһырдарын ак-савныгар көһөрөр буол-бута.

Оҕолор манна сайы-лыыларын олус собу-ллубаттар. Уһун Сыһыы-гааҕы лааһырдарын туохха да биэрбэт, сайын аайы көлөхтөрүн ба-рааччылар оскуолага элбэхтэр. «Кустукка» үстүү-түөртүү сыл сылдьыбыттар—учуутал-ларыгар үлэни тэрийэр-гэ бэртээхэй көмө-лөөччүлэр. Холобур, бы-һыл орто оскуоланы бу-урубит Руслан Гоголев уонна Евсей Мохначев-скэй көмөлөстүлэр. 1972 сылтан ыла аахта-ха Абрамов үлээ үө-рэтэр оскуола сүүһүнэн ыччаты халта. Кини

М. ПЕРМЯКОВА, педагогическэй үлэ ветерана.

Комментатор Нюрнберг колонкалара тугу санатарый?

Нюрнберга Аан дойдутары байыттынай трибунал шаллаабынай фашистский байыттынай бурыйдаахтарга бирингэбери тааарыадыттан түүрт уон снл ааста. Историата холюоннобо суох процесс түмүгөр нацистский режим мэр бурыйдаре сэмэлэмэттэри тизинтэ нааастабылга тардылыбыттара. Норуоттар сууттарынан ааттамыйт трибунал түүрт уон снлын туолуута мөөнөргө аан дойду түдүгүн кизини бөлүөтүгөр буолбатах.

Нюрнбергдаагы процесси тюрингский фашизм сндин бурыйдарын кытаанахтык түмүктөбүтүнэн эрэ буолбакка, бийиги мунарбитигэр ядернай сөнбөлүнүнэн үлүһүйүүгө тиердэр, «хаарчактамыйт ядернай сэрини буолуодун сөптөөсүнэн аагар, космо куйаарын милитаризациялырга сорунар иннибалдык ой-санаа» олоххо кириртин утары эреллэх мектинин үскөтөргө ынаарынан эмне улахан суолтаах.

Итинник «ой-санаа обрала» диэки буолааччылар, историческай өйдөбүннүгү суох онорторго соруналлар уонна ити снлынан Нюрнберг уруктарынан норуоттар өйдөрүттэн санааларыттан сотор, фашистар дыйыларын тупсаран кордорор, ханник эрэ суолларынан кырдыктыах нэстөбүтүн куота снлдар нацистский палачтары быаһыыр тугу-тур суох кыалларын барытын өгөрөллөр. Уонтан тахса тыһыынча нацистский бурыйдаахтар сэрин кэниитан АХШ-тар хордойбуттары уонна аан дойду общественноһун ылааһынан адыс кэники кэнигэ кэнилэртэн берт ахааһаахтарга эрэ кырдыктыах суонка берилибүтүн сунтон атын тутунан быһаарыахха сөбү? Тутунан быһаарыаххын сэрин бүтүөдүттэн бу дымл тохсунуу 1 күнүгөр диэри ГФР прокуратуралара нацистский бурыйу онорбуттары бурыйданар 90921 киһини утарыдыланы тэрийбиттэрин, ол

эзэри итинтэн 63120 киһи олох да нааастабылга түбөстөтүгөр, онтон атыттар баһылар үгүстэре кыраый куттааһынны эрэ хаалларылабыттары.

Наистский бурыйдаахтары кырдыктыах суут баһыттан куоттарарга сорунууга уһулчу орууду Нюрнбергдаагы бирингэбэр кырдыктыааһын сарбадалаһыны үскөтөргө дуулууу ооннуур. Бүгүн ити хампааньа эмне кууһурун кэлэ, онуоха орду ГФР-даагы холуннарааччылар дьордойоллор. «Немец норуоттун ас ситини» туһунан, уонна, бэлдэ турар, ардааны союзтаахтарыгар «Москва ылааһын өгөрбүтүн» туһунан ханьытыллар.

Итинник көрүнэ суох быһыыланьы, снн гитлеризм кэрэктэргэ сорунуу курдук, эрэ Нацистский бурыйдаахтары сууттуурга аан дойдутары аналлаах трибунал чонту ССРС модьуйуутунан тэрилибүтүн санааахха наада. Онуоха трибунал усталабы итинтэ регламента төрүтүн быһытынан логосеконской быраап ылааһытын, оттон советский кодексстан, холубур, сууттанааччыга түмүк тыл бериликте киллэрлибүтүн экин кэбиник. Тибэр, түүрт кыйылыах державаларын ырытылаан өгөрбулүбүт суут туһунан сөбүлэһингэ очкулорго осе 19 государство холбосуптун туһунан этиэхха сөп.

Аан дойду иккис сэринин кылаабынай уруогунан сага сэрин, буолаары буолан ядернай сэрин, ханна дэзаны төлө тардылаах суоттаага, оттон Нюрнберг кылаабынай уруогунан ядернай сэрини халбарыты, ядернай сэрини төлө тардылааххын айаары утары мэрбуржу оноруу быһытынан хорюоталһын буолаллар. Бу күнүгө сир шарын араас дойдоларыгар, ол иһингэ ССРС-тар, ытылаа турар дыһаллар лейтмотивтара итинник.

А. ГРИГОРЬЕВ,
ССТА ырытааччыта.

Тириини тагастааччылар көбүлээһиннэрэ

Курскайдаагы тириини тагастааччылар холбоһукка производство дымнаахтык тобого суох буолла. Хромовай тириин кырадаһыттан сүөһү аһылыга буолар белогу онорон тааарыны саралааһылар. Ити тыа хаһаайыстыбатын сүөһүлэрин рационарга улахан сыналлаах эбилик буолуога. Сага бородуусуа бастагы промшленнай партиита уобалас сүөһүнү китэр фермаларыгар атаарылына.

Курскайдаагы Тыа хаһаайыстыбатын институтун ученайдар тириини тагастааччылар онорор аһылыктара ынах сүөһү, кыыл фермаларыгар, күөл хаһаайыстыбаларыгар туһанылыа сөп диэн быһаараллар.

Снимокка: тириин тобохторуттан сүөһү сир белогун ылыы технологиттан автордар Курскайдаагы холбоһук инженердөр В. Морозов (ууга диэки) уонна А. Сельцов (халас уһунна). Ортоку — Курскайдаагы Тыа хаһаайыстыбатын институтун профессора С. Вишняков.

О. Сизов фотота. ССТА фотохрониката.

АБРАМОВ ОСКУОЛАТА

(Бүтүүтэ. Итин 3-с стр. көр).

саамай ыраахын бэйэтигэр ытылар. Көлөнө кэбиникэ икки орус утгайытын мадамалааһын ылыыча кэни кыйбат дылаата. Оттон итингэ учуутал ус сайылы быһа сорогун снлдар, тобо да снлдар, иһиннэр туораттан көмөү эрийбэт ээ. Манник куустээх үлэ кэнииттэн кэнигэ сыныаланы тэрийгэ, олохору сэрэгсиргэ бириэмэни да, кууһу-кыагы да харьы-

таабат ээ. Маадырга адыах сылан эрэ бөттөх итинтэ, о. д. а. үлэтигэр кэригэр буолла. Бастагы снлларга манчальник үлэтигэр барытын бөйгө сүрүннөбүтө, киллэбүтө-сөдөөбүтэ.

Дмитрий Аркадьевич үлэ-сыныалаах маадырын үлэтигэр салгы тупсарар былаана, барага былытты да албэх. Кини олохун үгүс кэнигэ аһаабыт дымалатыгар удахан суолта берилибүтүгэр сүргүтө көтөбүлэ снлдар.

П. ПОПОВ.

Ону куруубайдык кэнигэ түбөстөтүгөр олохсунуу кытаанахтык дуулууоха. Ханник барар уопсай днэ сельский Совет дуу, снлхох дуу эбэтэр тариллээр балансарыгар турар. Ошон хас бирдии салайааччы уопсай днэ тургутар онно олохор үлэтигэр тыа быһытыны кууһурдун наада.

Олорор уопсай днэлэригэр үгүс бөһүлөктөргө кырдыан, эргэр эрэлэр. Ити сөптөөх кэнигэр быстах уонна капиталнай орокуөннэр ытыллыбаттарыттан буолар. Сорох тутуу специалистара, адыах сыланна төвө тутуу дэлэйи днэ кууһурдана, эргэ мас тутууларга кыһамматтар. Ити мин санаабар, бэйэни уоскутунуу ээ.

Бөһүлөктөргө баар олорор уопсай днэлэригэр бука бары тупсарылыт, харыстыабыт, кэнигэр эгэлгэ кыраасканын сорууду, мас арааһын олохсунуу. Ыраастык, кырасылбайды олоробут бэйэбэиттэн туту-дуктаах.

В. ЛЫТКИН.

Бу интэриэһинэй СИЛИС ТАРДЫТА

Мылдаһыйыга снл-днэ олохтоохторго топонимна туһунан лекция ахтыт. Ону кэрдыаас учуутал П. Е. Попов бары кэрэхсээн итинтэ. Нонго күн сарыарда түһэ сылар ылабар кэлэ. «Урут ханна да түбөһи наада илэи үһүлэһини, арааһа бөһүлөтэ илэи быһыылаах интэриэһинэй ис хоһомсөөх днэ снлы-бын»,—диэн биир үһүлэһини кэпсэтэ. Онто, кырдык, сонун ис хоһомсөөх үһүлэһи эбит.

Кини өбүгэлэригэр олохторун илэтин, тула-лыр айыны айдаһуннэригэр, майгыларын снлыларын ойуулаан кэрдерер сыналлаах историк буолуу. Ошон бөһүлөктөргө сөп эбит днэ санаатым.

«Өбүгэлэригэр кыра эрдэххэ итинтэ үһүлэһини»,—диэбит Петр Егорович.

Амма баһыгар Бахар днэ иһин олохтор. Кыраһыс үлэтигэр саана Амма баһыттан, баар, наахаралар, бөтүгэр сэриниллэртэн кылааһыан да буолуон сөп, олохсунуу сир-уот кэрдэбэ, Амма Тийэр Хайатын алларса өтгүн диэки олохтоох Кутуйах Баайтан сир кэрдэбэ, от-мас төрдө иччэхтэн эрдэ-винэ кэлбит. Кинилэи кэлбит. Кутуйах Баай днэлэригэр кыллэрбэтэх. Чагардарыгар «Ити кини кэлбит иһин бизирин уонна хайдах буоларын көрүн»,—диэбит.

Бахар кыра чыгылаа-лаах уонна чохорон снлээх эбит. Муус өрөкүттэн чаан олугуу ылабыт, кыс мастан мастаан, уот оттон, булары-нан аһаабыт. Барытын снэбит. Чаан олугуун итинтэ ууран кэнииттэ. Кутуйах Баай итиник көрөбүтүн хайдах кини кэлбитин былаары үтөн-анһын көрбүтө буолуо днэллэрэ.

Сарыларда Кутуйах Баай ысыртарыт, туох наадалааһын ылыныт. Бахар: «Быстан-ойдон сир-уот кэрдэбэ, олохсунуу сир-уот кэрдэбэ снлдарыт, снрда анаа»,—диэбит. Онуоха: «Сир-уот көрө снлдар иһин буоллааххына, бөһүлэтигэр бөһүлэтигэр буолуо. Ман-тын уһа диэки Кулаада днэ Аммада бары днэ саһан, кириээн кириэр кыра үрэх баар. Ону уна өтгүн ылыт, халас өтгүн сайылык оностон олохсуну»,—диэбит.

Бахар снэ Амма кууһа барарын кытта, сүөһүгүн аһын илдьэ, эппит сиригэр кэлэн, олохсунуу. Киниттан кэнигэр Бопуоктар днэ айаах днэ үскээн биллэһиннэ днэ олороллор.

Бийиги сайылыктыт

баһаарына ээ. Ол таһыгар чуолһаах кэс-тор уһаа онно баара, Ураһа ол эра буолбатах. Санаарайдаах днэ сир-то уонна Дьаһараан Аланыгар бааллара.

Кулаада куулаатыгар, тыа быһылар абаах са-лаалаах баараай кинт-үүннэ тураар. Ону ады-йах сылааһыта уот снэбитэ. Ол итинтэ тыт-тарбаттар ээ. Бийаһа олохсунуу. «Өбүгэтигэр Бахар холумтаныттан үһүлэһи тинт»,—диэбит.

Бийиги үһүлэһи бас-атах ырытыабыт.

Бу днэ өбүгэлэрин аата Бахар. Бу тыл туох днэ суолтааһын бийиги билбөтүгэр. Арай Сунтаар Куукайыгар Улахан Бахар, Куукутуй Бахар днэ куулаар баалларын билэбит.

Тыл быһыытынан ыла-лаахха, бу уратылаах тыл буолла. Көрүг эрэ кылаах-кытааһы, ох-оһу, хароһ-харааһы. «Х» дор-бон иһин аһааһа дор-бон иһин ардыгар кири-дэр ээ, бийаһа б дор-бонго кубулуйар. Ити—бийиги тылбыт биир биллэр сокуона.

Бахар. Ол аата бу аат снэ сахатыа илэи днэлэр ааттанар аатта-ра эбит. Уонна кини өбүгэлэригэр баалай-тардыммыт аат эбит. Сунтаар Куукайыгар куу-ларын санаат. Эсөө өбү-гэлэригэр, итинтэ сахаты-йан да баран, кинини аат тына сылдыбыттар. Ол ону Нурба 1-гы Ха-налаһыгар Баар Алаа-һа, Баар Маара днэ сирлэр баалларыттан та-һаарыа эбэбит.

Бахар. «Итинтэ са-һааран онно бийиги Ам-ма сиригэр сахалыы ты-ла суох днэ кэлэн олохсунуу баранар са-халыыбыттар эбит днэ, түмүгү оноруохпутун сөп.

Аны «саһан, кириээн кириэр кыра үрэх» ту-һунан.

Итин Петр Егорович манник быһаарар: «Төр-дө отунан-маһынан үмү-рү үүнэн кириэр үрэххэ. Ону аастааххына днэ сы-һылынан, хоннууланан барар. Ону итэҕэллэрин быһытынан кинини, сүөһүгү итинтэ тохто-туох бүтэй сир днэ са-һылаар. Абааһы аар-тыга буолбат. Аһаас киллэн сир сөбүлээ-бэтэр ээ бийиги днэ-мүт. Бары саһан, кири-ээн олохсунуу сатыыл-лар буолбат дуо, билли-бэт көстүбэт тына».

Бу быһылы былды-һытаах үлэ кэнигэригэр ой-санаа көстүүтэ буо-луон сөп. Биллэ-көстө сатаана, кириээн биир. Абааһы аартыгар кини-рэн бириэмэ. Охсулууох-хун, кырдылааххын ба-рабат буоллааххына!

БАГАРЫН СУЛБЭ.

Редакторы солбуйааччы С. Н. ЧИЧИГИНАРОВ.

Оройуоннаагы типографияда бастааһыннай үлэ-рәбөчәй наада. Үлэһин бадалаах үлэ бириэмэтигэр кэлэн көпөһүннэ.

Администрация.

Таптыыр кэргэни, ийэбит, аймахпыт
АНДРЕЕВА Татьяна Михайловна
бу днэ алтынны 3 күнүгэр уһун ыраахан ыарыһтан олбүтүн, днриник курутуян туран, иһитинэрибит.
Кэргэн, олохору, аймахтара.

БИИГИ ААДЫРЫСПЫТ: почтовой индекс 678700. Чурапчы с.

Карл Маркс уул. 26 «а», ТЕЛЕФОННАРЫТ: редактор—21-332,
отделлар—21-265, уопсай—21-505.

«Сага олох» («Новая жизнь») — орган Чурапчинского райкома КПСС и районного Совета народных депутатов Якутской АССР.

Индекс 54907. Газета выходит по вторникам, четвергам и субботам на якутском языке. Объем 1 печ. лист. ЧУРАПЧИНСКАЯ РАЙОННАЯ ТИПОГРАФИЯ. с. Чурапча. ул. Карла Маркса 26 «а». Тираж 3687 экз.